

Bourtange

Wandelen door historisch grensgebied

Wandelroute 8 km circa 2 uur

Deze wandeling voert langs een groot en open moerassig terrein. U loopt door een bijzonder cultuurlandschap dat ruimte biedt aan een veelsoortige flora en fauna. Op verschillende plaatsen kunt u zien hoe de mens gedurende vele eeuwen aan dit land heeft gesleuteld. De wandeling is ongeveer acht kilometer lang en start bij het parkeerterrein. Het terrein wordt begraasd door runderen en konikpaarden. Honden zijn toegestaan, mits aangelijnd.

1 Ga van de parkeerplaats vóór de brug naar links. U loopt langs de buitengracht, die aan uw rechterhand ligt.

Op verschillende plaatsen kunt u goed zien dat de omwalling steeds hoger wordt: Hoe dichterbij de vesting, hoe hoger de wallen.

2 Steek het kanaal over bij de tweede sterpunt van de vesting. Ga direct naar links en volg het kanaal dat aan uw linkerhand ligt.

3 Na ongeveer 500 meter komt u bij de redoute Bakoven. Ga hier naar rechts door een klaphek.

De redoute Bakoven, een vierhoekige veldschans, werd gebruikt om de vlak daarbij gelegen sluis te verdedigen. Met deze sluis werd de waterstand rond de vesting geregeld. De peilschaal in de sluis is afgestemd op het peil van de rivier de Aa en niet op NAP. Volg het pad over de kade naar de Duitse grens. Deze Bakovensgade, ook wel Soldatendijk genoemd, werd begin 17de eeuw aangelegd om water in het gebied te houden. Dat was nodig omdat het moeras begon uit te drogen. Later werd het sluisje aangelegd. Boeren in de omgeving waren daar niet blij mee en staken de dijk geregeld door. Soldaten liepen geregeld wacht over de dijk. Het land rechts van de dijk is dus bewust slecht ontwaterd. Er groeien russen: taai spul waar boeren een hekel aan hebben. Links liggen keurige rechte akkers.

4 Volg bij de grens de dijk met de bocht mee naar rechts.

Er is een kans dat u oog in oog komt te staan met een aantal 'medewerkers' van de Stichting Het Groninger Landschap: runderen en konikpaarden die het gebied begrazen. Zij houden de boel kaal, zodat bijzondere planten een kans krijgen. Tegelijkertijd zorgen ze voor de bemesting. Let op: de dieren zijn niet tam en houden er niet van om geaaid te worden. Houd afstand en jaag ze niet op.

Op zoek naar medicijnen:

- blauwe knoop (*scabiosa succisa*)
Werd gebruikt bij huidirritaties en schurft, maar ook bij allerlei inwendige aandoeningen. Nog steeds wordt er thee getrokken van de plant tegen hoest, koorts en inwendige ontstekingen.
- boerenwormkruid (*tanacetum vulgare*)
In de olie die uit het boerenwormkruid geperst kan worden, zit een giftige stof (thujon). De plant werd daarom vroeger wel gebruikt om parasitaire wormen te verdrijven.

5 Blijf het pad volgen als het iets naar rechts buigt, van de grens af. U bent nu bij de Linie waar u kunt kiezen uit twee paden. Via het linker pad loopt u over de Linie; met het andere loopt u veilig onderlangs.

De Linie werd aangelegd door de Fransen aan het eind van de 18de eeuw als verdediging tegen de Pruisen. Het was het eerste bezit van de Stichting Het Groninger Landschap. De gracht is uitgebaggerd en zoveel mogelijk in oude vorm teruggebracht. Aan uw rechterhand ligt een terrein met een rijke flora en fauna. De vroegere landbouwgrond is afgegraven, zodat de oorspronkelijke zandlagen deels weer aan de oppervlakte kwamen.

6 Beide paden komen samen bij een klaphek. Steek de weg voorzichtig over en vervolg de wandeling door een klaphek aan de overkant.

Het woonhuis aan de overkant, links voor u, is het voormalige Nederlandse douanekantoor. Volg het pad tussen het douanekantoor en een boerderij door naar rechts, terug naar de vesting. Het landschap gloeit hier enigszins, wat kenmerkend is voor deze streek. De

glooiing waarover u wandelt, werd hersteld door de Stichting Het Groninger Landschap. Lang geleden al, werd deze grond namelijk geëgaliseerd i.v.m. gebruik als landbouwgrond. Er is geen duidelijk pad aanwezig. Aan het eind van de glooiing ziet u links voor u opnieuw een klaphek met daarnaast een betonnen fietspad. Volg dat fietspad naar rechts, richting een groot nieuw huis. U bereikt een weg.

- beemdtkroon (*knautia arvensis*)
Werd eeuwenlang tegen schurft gebruikt. De plant is wettelijk beschermd.

In 1851 werd de vestiging Bourtange opgeheven. De grond en de gebouwen werden verkocht en Bourtange werd een landbouwdorp. Op de zandgronden rond de vesting wilde niet veel groeien. Veel boeren verbouwden boekweit, een gewas dat genoeg neemt met schrale grond. Tegenwoordig wordt boekweit niet veel verbouwd. Boekweitmeel wordt echter nog steeds gebruikt, bijvoorbeeld in poffertjes.

7 Steek de weg over en vervolg de wandeling, links van een boerderij, over een pad met twee betonnen sporen. Na enige tijd gaat u rechts de Nieuwerksweg in.

Aan uw linkerhand ziet u een galg die geplaatst is op de plek waar hij volgens oude kaarten ooit heeft gestaan. Goed zichtbaar als waarschuwing aan alle raddraaiers die de vesting naderen: wij weten wel raad met jullie! Aan het eind van het pad slaat u linksaf en loopt u over de Bisschopsweg richting de vesting.

8 Bij het informatiebord van Het Groninger Landschap aan de rechterkant, kunt u een kleine omweg maken naar de "glacis" en een deel van de zogenaamde "natte horizon", verdedigingswerken die al rond 1742 aanwezig waren.

Vervolg de Bisschopsweg naar Bourtange. U komt daarbij over 3 bruggen. De laatste is voorzien van twee sekreten.

9 Voorbij de Munsterse poort ziet u, direct rechts op nr 1, het gebouw van Het Groninger Landschap.

In het hart van de vesting loopt u over de Markt, door de Batterijenstraat en via de Vriese poort weer terug naar het parkeerterrein, het begin van de wandeling.

- valeriaan (*valeriana officinalis*)
Uit de wortelstok van de valeriaan wordt valeriantinctuur op alcoholbasis getrokken, dat al in de Oudheid bekend was om zijn kalmerende eigenschappen.

Ten aanval!

Stel je voor: je bent een soldaat en je dient in het Pruisische leger. Je wapenuitrusting bestaat uit een musket, munitie, een hoofddeksel en een uniform met opzichtige felle kleuren. Bij elkaar weegt dat alles vele tientallen kilo's. Vol goede moed ben je op weg om met je wapenbroeders de vesting Bourtange in te nemen.

Ga bij de Natte Horizon staan en ren zo snel je kunt naar de vestingmuur. Hoop daarbij vooral dat er achter de wal niemand op je schiet of klaar staat met kokende olie.

Het Bourtanger moeras

In de 16de eeuw was Bourtange een uitgelezen plek voor een vesting. Langs de Duitse grens strekte zich namelijk een onbegaanbaar hoogveenmoeras uit dat een natuurlijke barrière vormde.

Door het moeras liepen enkele wegen over smalle zandruggen (tanges). Wie zo'n weg in handen had, kon vijandelijke troepen gemakkelijk tegenhouden. Daarom werd in 1573 de vesting Bourtange gesticht. In de Tachtigjarige Oorlog speelde de vesting een belangrijke rol in de strijd tegen de Spanjaarden.

In de 17de eeuw stuitte de vesting de opmars van 'Bommen Berend', de bisschop van Munster. En in de 18de eeuw hield Bourtange de Pruisen buiten de deur. Daarna verloor de vesting haar militaire waarde en werd Bourtange een landbouwdorp. De vestingwerken werden gesloopt en de grachten gedempt. In de 20ste eeuw werd Bourtange, en ook het land daaromheen, zorgvuldig teruggebracht naar de situatie van 1742.

Onneembare vesting

Stel dat Menno van Coehoorn, de grote vestingbouwer uit de 17de eeuw, nu op bezoek zou komen. Met welgevallen zou hij naar de staat van onderhoud van de vesting kijken. Wel zou hij bezorgd zijn over de bomen op de wallen: die zou hij meteen laten kappen. Tevreden zou hij echter zijn geweest over het werk van Het Groninger Landschap.

Het terrein ten oosten van de vesting tot de Duitse grens is helemaal zoals het hoort: open en leeg, zodat je vanuit de vesting goed kunt mikken op oprukkende vijandelijke troepen. Bovendien is het nat en drassig, wat niet alleen de opmars bemoeilijkt, maar ook de bevoorrading en het opslaan van kampen. De vesting Bourtange is dan ook nooit ingenomen.

Start route Bourtange

Vesting Bourtange
W.Lodewijkstraat 33
9545 PA, Bourtange

OV: www.9292.nl, 0900-9292
Gps: N 53 0.597, E 7 11.161

Beleef Het Groninger Landschap

Steun Het Groninger Landschap

Het Groninger Landschap zet zich met veel succes in voor behoud, beheer en ontwikkeling van natuur, landschap en cultuurhistorie in de provincie Groningen. Help ons daarbij! Voor maar € 18,- (of meer) per jaar bent u Beschermer van het landschap en ontvangt u ons mooie kwartaalblad *Golden Raand*. Kijk op onze website of neem contact op met het kantoor.

Ook verkrijgbaar

Wandelroutes:

- Bourtange
- De Dollard
- Iwema Steenhuis (Westerkwartier)
- Landgoed Coendersborch (Westerkwartier)
- Landgoed Ennemaborgh
- Leinwijk (Zuidlaardermeergebied)
- Lettelberterpetten (Leekstermeergebied)
- Oosterpolder (Zuidlaardermeergebied)

Fietsroutes:

- Klutenplas (Noordkust)
- Reitdiepgebied
- Rondje Zuidlaardermeer (Zuidlaardermeergebied)

Contact

Stichting Het Groninger Landschap
Rijksstraatweg 333
9752 CG Haren

Telefoon: (050) 313 5901
Email: info@groningerlandschap.nl
www.groningerlandschap.nl